

Арнольд Макмілін, *Беларуская літаратура дыяспары*, пер. з анг. В. Бурлак, В. Жыбуля, Мінск „Тэхнапрынт” 2004, сс. 440.

Brytyjski literaturoznawca Arnold McMillin urodził się 21 czerwca 1941 roku w Newcastle upon Tyne. Jest autorem prac monograficznych *A History of Byelorussian Literature: From its Origins to the Present Day* (1977) i *Belarussian Literature in the 1950s and 1960s. Release and Renewal* (1999). Najnowsza jego monografia poświęcona jest literaturze białoruskiej diaspory i w wyraźny sposób wpisuje się w nurt jego poszukiwań badawczych. Książka ta została przetłumaczona z języka angielskiego na język białoruski przez Vierę Burlak i Viktara Cybula (tytuł oryginału: *Belarussian Literature of the Diaspora*, Birmingham 2002). Przedmowa do książki poprzedzona jest dedykacją „Маёй жонцы Святлане, якая таксама належыць да славянскай дыяспары”. W przedmowie autor wyjaśnia genezę swej monografii i przybliża nam jej kompozycję.

Książka składa się z trzech części. Część pierwsza traktuje o literaturze białoruskiej emigracji, część druga przybliża nam białoruską literaturę w Europie Wschodniej, część trzecia prezentuje białoruską literaturę Polski. Autor zaznacza w przedmowie, iż w cytatach oryginalnych posługuje się taraszkewicą (ortografia sprzed reformy 1933 roku, nazwana tak od nazwiska wybitnego lingwisty Bronisława Taraszkewicza (1892-1938)), a także wykorzystuje tradycyjne nazwy geograficzne (np. Miensk, zamiast Mińsk). I choć McMillin podkreśla, iż ortografia białoruska „падаецца паводле нормаў, якія патрабуюць адзачэння мяккасці зычных і якія ўжываліся да таго, як правапіс быў русіфікаваны падчас рэформы 1933г.”, to niestety w wielu cytatach z tekstów źródłowych zauważyć można pomyłki. Jest ich niemało. Przedmowa kończy się podziękowaniami skierowanymi do osób, które były pomocne w przygotowaniu do druku tej publikacji.

We wprowadzeniu badacz wskazuje na przyczyny emigracji. W wieku XX ucisk polityczny i represje były istotnymi objawami życia społecznego i politycznego na Białorusi. Liczni pisarze białoruscy starszego pokolenia zaginęli podczas czystek i tylko niektórzy z nich w okresie postalinowskim byli rehabilitowani. Przez wiele lat w Sowieckiej Białorusi z przyczyn politycznych niezwykle rzadko pojawiały się informacje o tych twórcach. Po upadku komunizmu i rozpadzie Związku Radzieckiego białoruski literaturoznawca Barys Saczanka zaczął popularyzować literaturę białoruskiej emigracji. Złożył on dwie antologie białoruskiej literatury emigracyjnej *Туза на радзіме* (Mińsk 1992) i *А часу больш чым вечнасць* (Mińsk 1995), opublikował wiele artykułów, esejów, wywiadów przeprowadzonych z twórcami emigracyjnymi, poprzez które na nowo odkrywał ich utwory. McMillin docenia także rolę publikacji Mikołaja Miszczanczuka z Białorusi (*Чатыры партрэты беларускіх паэтаў-эмігрантаў. Вучэбна-метадычны дапаможнік*, Mińsk 1993), Jana Czykwina z Polski (*Далёкія і блізкія. Беларускія пісьменнікі замежжжа*, Białystok 1997) i Lawona Jurewicza ze Stanów Zjednoczonych (*Беларуская мемуарыстыка на эміграцыі*, Nowy Jork 1999), które niewątpliwie w dużym stopniu przyczyniły się do popularyzowania literatury białoruskiej emigracji nie tylko wśród Białorusinów. Autor zaznacza we wstępie, iż w latach 40. minionego wieku pierwszym przystankiem białoruskich emigrantów były Niemcy, stąd przeprowadzali się

oni do innych krajów – USA, Kanady, Australii, Wenezueli i Wielkiej Brytani (tu założona została biblioteka białoruska i muzeum im. F. Skaryny). Pisze, że zjawisko emigracji obserwujemy także na początku XXI wieku. Do emigracji zmuszeni przecież zostali tak znani białoruscy twórcy, jak Vasil Bykau, Aleś Razanau, Uładzimir Niaklajeu, czy wreszcie Sviatłana Aleksijewicz.

Część pierwsza recenzowanej książki składa się z siedmiu rozdziałów. Rozdział pierwszy zatytułowany jest *Паэзія эміграцыі*. Autor przybliży dokonania twórcze Ryhora Kruszyny (wł. Ryhor Kazak), Siarhieja Chmary (wł. M. S. Siniak), Mikoły Viarby (wł. Mikoła Silvanovicz), Uładzimiera Kliszevicza, Uładzimiera Dudzickaha (wł. Uładzimir Hućka), Michasia Kavyla (wł. Jazep Leszczanka), Alesia Sałauja (wł. Alfred Radziuk), Piatra Sycza, Chviedara Iljaszevicza, Janki Zołaka (wł. Anton Daniłowicz), Alesia Zmahara (wł. Aleksandr Jacevicz), Siarhieja Jasienia (wł. Jan Zaprudnik), Juryja Wiesiałkovskaha, Anatola Biarozki (wł. Maciej Smarszczok). Zauważa, że prezentowana poezja cechuje się dużą różnorodnością. Liczni poeci kształtowali się pod wpływem tradycji naszoniwskiej (szczególną rolę przypisuje tu Bahdanoviczowi) i często wybierali tematy zakazane na Białorusi. Trudno odmówić badaczowi dobrej znajomości literatury emigracyjnej, ale zaprezentowane w tej części pracy analizy utworów poszczególnych poetów, choć zilustrowane sporą ilością cytatów z tekstów źródłowych, mogą w niektórych miejscach razić uproszczonym, pobieżnym oglądem. Spośród wszystkich białoruskich poetów emigracyjnych autor monografii wyróżnia cztery nazwiska: Janki Juchnauca, którego wiersz eksperymentalny (jak go nazywa) jest bardzo daleki tradycji poezji naszoniwskiej, Łarysy Hienijusz, uczuciowej poetki, która zawładnęła sercami Białorusinów dzięki swemu cierpiętniczemu losowi, Natalli Arsienniej i Masieja Siadniova, poetów-lyryków, których twórczość porównywać możemy z najlepszymi wzorcami białoruskiej poezji XX wieku. Wyróżnieni przez badacza poeci rzeczywiście zasługują na większą uwagę, ale ów wybór należałoby udokumentować bardziej rzetelnie, odwołując się do faktycznych elementów świadczących o ich oryginalności i wysokim poziomie artystycznym. Im też poświęca autor kolejne rozdziały (rozdział drugi: *Янка Юхнавец: адзінокі эксперыментатар*, rozdział trzeci: *Ларыса Геніюш: народная пакутніца*; rozdział czwarty: *Наталля Арсеннева: паэтка восені*, rozdział piąty: *Масей Сяднёў: Gradus ad Parnassum*). W rozdziale szóstym zatytułowanym *Проза эміграцыі* McMillin analizuje prozaiczne utwory Siarhieja Chmary, Sviataslava Kołszy, Uładzimiera Słuczanskaha (wł. Uładzimir Szneka), Alesia Zmahara, Mikoły Celesza, Chviedara Iljaszevicza, Piatra Sycza, Uładzimiera Hłybinnaha (wł. Uładzimir Siadura), Vasila Bircza (wł. Anton Adamovicz), Alaksandry Sakowicz (wł. Ina Rytar), Kastusia Akuły (wł. Alaksandr Kaczan), Janki Juchnauca, Jurki Vićbicza (wł. Hieorhij Szczarbakou) i Masieja Siadniova. Ostatni rozdział pierwszej części monografii poświęcony jest twórczości dramatycznej (*Драматыргія эміграцыі*). Autor koncentruje swoją uwagę na takich dramaturgach, jak Chviedar Iljaszevicz, Sviataslau Kousz, Auhien Kavaleuski, Michaś Kavyl, Antoś Halina, Aleś Saławiej, Kastus Akuła i Janka Juchnaviec. Badacz podkreśla, że w wieku XX, białoruski dramat nie rozwijał się tak szybko jak poezja. Zdecydowanie niższy był także jego poziom artystyczny. Niestety, sposób w jaki prezentuje autor monografii dorobek dra-

maturgów białoruskich, również pozostawia wiele do życzenia. Analiza dramaturgicznego dorobku Michasia Kavyla zajmuje zaledwie siedem zdań.

Część druga prezentowanej monografii nosi tytuł *Беларуская літаратура сучаснай Усходняй Еўропы*. W porównaniu ze sporą pod względem objętościową częścią pierwszą prezentuje się dość skromnie, bowiem zajmuje zaledwie 22 strony, co tym bardziej zaskakuje, iż wiele miejsca zajmują tu cytaty z tekstów źródłowych. W tej części pracy autor skupił się na prezentacji białoruskiej literatury na Łotwie (*Латвія: Эдвард Вайв-дзіш*), w Rosji (*Расія: Анатоль Кірвель*) i Ukrainie (*Україна: Іна Снарская*). Trudno stwierdzić, czym był podyktowany taki wybór nazwisk i dlaczego tylko troje przedstawicieli białoruskiej diaspory z Europy Wschodniej uwzględnionych zostało w tej pracy. Autor co prawda zaznacza, że „гэтыя тры аўтары-далёка не адзіныя прадстаўнікі беларускага пісьменства ў краінах дзе яны жывуць”, ale nie przytacza nawet nazwisk innych twórców, przez co nie daje pełnego obrazu literatury białoruskiej na tym obszarze.

W trzeciej i zarazem ostatniej części pracy McMillin prezentuje literaturę białoruską w Polsce (*Беларуская літаратура ў Польшчы*). Na wstępie autor przybliżył nam w dużym skrócie historię białoruskiego ruchu literackiego na Białostocczyźnie, wymienia publikacje, które zostały poświęcone „Białowieżanom”, a także wskazuje na rolę białoruskiego tygodnika „Niva”, rocznika „Termopile” (wydawanego od 1998 roku pod redakcją Jana Czykvina) i „Annus Albaruthenicus” (ukazuje się od 2000 roku pod redakcją Sakrata Janovicza), w rozwoju białoruskiego piśmiennictwa w Polsce. Po krótkim wprowadzeniu autor przechodzi do prezentacji poezji białoruskiej w Polsce. Uwagę swą skupia na poetyckich dokonaniach Hieorhija Vałkavycchaha, Viktara Szveda, Dźmitryja Szatyłowicza, Uładzimira Hajduka, Mikoły Hajduka, Alesia Barskaha (wł. Alaksandr Barszczeuski, Jaszy Bursza (wł. Jakau Aniserowicz), Nadziei Artymowicz, Zosi Saczko, Michasia Szachovicza, Uładzimira Sauczuka, Jurki Bajeny, Miry Łukszy. Osobny rozdział poświęca McMillin poetyckiej twórczości jednego z najbardziej interesujących poetów „Białowieży” Janowi Czykwinowi (*Ян Чыквін: пачуццёвы інтэлект*). Komentarz historycznoliteracki ilustruje badacz sporą ilością cytatów z utworów Czykvina, choć wybór wierszy wydaje się tu dość przypadkowy. Rozdział dziesiąty monografii poświęcony jest białoruskiej prozie w Polsce. Autor zauważa, że choć dokonania prozaików nie mogą w żadnej mierze równać się dokonaniom poetów, to dziewięciu z nich należałoby wyróżnić. Uwagę swą skupia zatem na prozaicznej twórczości Janki Żamojcina, Hieorhija Vałkavycchaha, Vasila Pietruczuka, Aleny Aniszeuskaj, Mikoły Hajduka, Jurki Hienijusza, Michasia Szachovicza i Miry Łukszy. Osobny rozdział McMillin poświęcił twórczości Sakrata Janovicza, analizując w głównej mierze jego prozaiczne miniatury, które – jak zauważa – „з’яўляюцца прыкметным дасягненнем” (*Сакрат Яновіч: паэт у прозе*). Króciutki rozdział dwunasty (ostatni), przybliżył nam białoruską dramaturgię w Polsce. Autor analizuje tu osiem utworów dramatycznych: komedię A. Barskiego *Гарадскія госці*, dramat J. Czykvina *Калі хто чужы*, komedię J. Hienijusza *Хто-каго?*, *Прыгоды Белага Грыба*, komedie S. Janovicza *Сто хвароб на аднаго чалавека*, *Старыя*, *Сыноч* i *Не пашанцавала*.

Książka zakończona jest obszerną bibliografią i indeksem nazwisk. W całej pracy zastosowane zostało podejście idiograficzne, omawiane są pojedyncze utwory przedstawicieli diaspory białoruskiej. Taka metoda badawcza pozwala wprawdzie przybliżyć bądź zasygnalizować tematykę wielu utworów, pokazuje jednak tę literaturę w oderwaniu od procesów literackich, jakie zachodziły w tym czasie w literaturze białoruskiej, czy światowej. Badacz nie uwzględnia także aspektu intertekstualnego, który jest tak widoczny i istotny w wielu analizowanych przez niego utworach. Pomimo pewnych braków, jakie niewątpliwie widoczne są w recenzowanej książce, stanowi ona jednak ważny i wartościowy wkład w badania nad literaturą białoruskiej diaspory. Jej najważniejszym walorem jest to, iż w dużej mierze wypełnia tzw. białe plamy w literaturze białoruskiej, których niestety wciąż jest jeszcze sporo.

Beata Siwek
Katedra Literatury Rosyjskiej KUL